

ріально-правовий, процесуально-правовий); інформаційно-комунікаційний. При цьому значення кожного з цих напрямків не можна недооцінювати, оскільки тільки в комплексі (у взаємозв'язку та взаємодії) вони спроможні створити для студента повноцінну картину сприйняття всесвіту та шляхів його пізнання.

Список використаних джерел

1. *Берман Г. Дж.* Западная традиция права: эпоха формирования / Пер. с англ. — 2-е изд. — М.: Изд-во МГУ: Издательская группа ИНФ-РА-М —НОРМА, 1998. — 624 с.

2. *Панарин А.С.* Искушение глобализмом. — М.: Эксмо, 2003. — 416 с.

Стаття надійшла до редакції 23.08.13.

І. А. Малютін,
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ, ДІЛОВИХ ЯКОСТЕЙ ЮРИСТІВ — ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Підготовка юристів-професіоналів вищими навчальними закладами України — дуже нелегке і відповідальне суспільно-державне завдання. Якість і рівень їх підготовки суттєво впливають на процес становлення правової держави. В ст. 1 Конституції України закладено важливі положення визнання української держави як демократичної, соціальної та правової, а в ч. 2 ст. 3 Конституції України зазначено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, в ч. 1 ст. 8 зазначено, що в Україні діє принцип верховенства права [1, 4].

Не викликає сумніву, що зазначені норми не в повній мірі відповідають реаліям життя в Україні, тому сприймаються як громадянами України, так і світовою спільнотою як такі, що не відповідають дійсності. Розходження між фактичною і юридичною конституцією приводить до фіктивності деяких її норм, а сама конституція вважається не реальною, а фіктивною, положення якої тільки проголошуються, через відсутність у державі механізмів реалізації її положень і підтримки з боку держави.

Саме дана обставина є перепорою для України увійти до кола цивілізованих розвинених держав світу, таких як: США, Великобританія, Франція, Німеччина, Швеція, Фінляндія, Данія, Бельгія, Нідерланди та інші.

Таким чином, становлення в Україні демократичної, правової держави, дотримання та ефективне забезпечення визнаних міжнародним правом стандартів прав людини, домінування права в усіх сферах суспільного життя потребує підвищення правосвідомості та правової культури як суспільства в цілому, так і кожної посадової особи, кожного громадянина України, а інститут відповідальності держави перед людиною і громадянином — є суттєвим, важливим аспектом правової держави, який в Україні діє ще не в повній мірі.

Важливим чинником становлення правової держави, як і в інших важливих державних справах, є людський фактор. Тільки народ, усвідомивши в якому становищі він опинився, здатен поступово змінювати життя на краще.

Сучасна Україна порівняно з іншими розвиненими країнами, які пройшли тривалий час розвитку державності, має відносно короткий шлях. Разом з тим, важливим та актуальними на даний час залишаються питання якісного підготування фахівців з правознавства, які найближчим часом будуть творити і втілювати в життя норми чинного законодавства, що позначиться в кінцевому рахунку на могутності та іміджі України у світі.

Особливо важливим є формування у майбутніх юристів викладачами юридичних факультетів університетів, що готують фахівців правознавців морально-етичних, ділових якостей, викладання докладного дослідження і встановлення моральних засад у справі відправлення кримінального правосуддя [2, 19], що визначають природний характер даної специфічної людської діяльності. Безперечно, що високий рівень морально-етичних якостей є невід'ємною складовою юриста, його професійного статусу,

здійснення ним професійних функцій, що набуває особливої актуальності в умовах становлення України як правової держави.

Саме юристи здійснюють управління державними справами. Серед них майбутні президенти держави, народні депутати України, міністри, управлінці різних рівнів. Від того, в які руки ми віддаємо управління державою, залежатиме, які закони будуть прийматись, як вони будуть виконуватись і в цілому майбутнє держави. Як казав з цього приводу Фрідріх Великий: «Погані закони в руках хороших виконавців — хороші, а найкращі закони в руках поганих виконавців — шкідливі».

Юридична діяльність має багатоаспектний характер. Перш за все, це наукова діяльність у галузі права, законотворча, виконавча, судова діяльність. Це також діяльність слідчого, прокурора, адвоката, нотаріуса тощо. Переважно даний вид діяльності пов'язаний зі здійсненням певних владних повноважень, застосуванням влади згідно закону, тому важливим у даній діяльності поряд з морально-етичними є також наявність ділових якостей юриста, які вимагають від нього швидко і правильно знаходити найкращий підхід до розв'язання проблемних ситуацій і найкоротший шлях до прийняття самостійних обґрунтованих рішень, виходячи з наданої законом компетенції, повноважень і засобів. Ділові якості також виявляються в умінні робити кваліфікований аналіз ситуації в складних обставинах, мати варіанти альтернативних рішень, з наступним вибором найрезультативнішого з них, приймати єдине правильне рішення, чітко ставити завдання підлеглим і здійснювати ефективний контроль за їх виконанням, бути самокритичним в оцінюванні підсумків діяльності виконаної роботи.

Необхідно також виховувати і формувати у юристів високий рівень правосвідомості, правової культури, що постійно розвиватиме в них професійне почуття підвищеної відповідальності за наслідки своїх дій і долі людей, які вони будуть вирішувати в своїй практичній діяльності, враховуючи не тільки «букву» закону, а й його «дух». Автоматичне застосування закону за формулою римського права: «*Dura lex, sed lex* — Суровий закон, але це закон» звісно можливе і здебільшого необхідне, але в практичній діяльності юриста, можливі різні ситуації. Наприклад старий закон норми якого не в повній мірі або взагалі не відповідають реаліям життя. Необхідно критично оцінювати його положення, формуючи внутрішнє переконання, приймаючи відповідальні рішення, які вирішують людські долі.

Саме моральність та особисті духовні цінності визначають напрям поведінки людини, її моральний вибір. Даний вибір має бути обраний юристом виходячи з уявлення про справедливість, яка має бути втілена в законі, але який не завжди може бути справедливим. Постає логічне питання про справедливість, як проблему вибору [3, 4].

Таким чином, головною складовою професійної діяльності юриста є справедливість, суть якої полягає в обов'язку людини чинити по праву, що є дзеркальним відображенням людської моральності, а також вихідним положенням природного права, оскільки без дотримання норм моральності юридична діяльність втрачає свій сенс.

Право є прямим відображенням волі людини, тільки люди наділені можливістю створювати правові норми, метою яких є врегулювання різноманітних суспільних відносин, тому право постійно розвивається і вдосконалюється разом з суспільством. Право також є відображенням моральності, духовного світу людини, тому моральність і право нерозривні між собою. Природа права походить від відношення людини до добра й зла, справедливості та несправедливості, адже юридичний термін право походить від латинського «**jus** або **ius**» — справедливість, а від слов'янського кореня правий, тобто справедливий. Він також міститься в слові правосуддя тобто праведний, справедливий суд і багатьох інших словосполученнях [4, 8].

Отже, право — не закон, а закон — не право. Право є забезпечувана суспільством (а останнім часом — і державою) можливість володіти й користуватися благами життя та здоров'я, волею свободою, честю та гідністю, володіти, користуватися майном, грішми, цінностями тощо. Право є природним суспільним явищем, яке виникло одночасно з виникненням суспільства, людської спільноти й без якого люди ніколи не жили й жити не могли. Люди стали людьми тільки з того часу, коли вони усвідомили свою людську спільність та можливість жити лише за загальними й для всіх обов'язковими правилами — правом [5, с. 41].

Правова держава не може існувати без відповідного рівня індивідуальної і суспільної моральності, яка повинна знаходити належне місце в правових нормах. Відстоюючи моральні принципи, моральність у праві законодавці повинні наближати його до народу, владу та інтереси якого вони представляють в парламенті. Право — самостійний загально-соціальний прояв, що узагальнює ступінь свободи, рівність і справедливість суспільства, критерій його моральності, оскільки право є невід'ємним від моралі [6, 8]. Право

виникає з природи суспільства і людини, людського розуму, загальних моральних принципів, тому воно повинно бути розумним і справедливим [7, с. 90—91]. Мораль є одним з джерел формування права. Норми права утворюють основу діяльності державних органів і посадових осіб, але їх недостатньо, потрібні й інші соціальні норми. Серед таких норм велику роль відіграють норми моралі. Моральні цінності мають велике значення для здорового розвитку суспільства, зокрема розвитку права як регулятора суспільних відносин, закріплюючи в свідомості людей уявлення про право як справедливість, за умови якщо право дійсно відповідає потребам суспільства, а не його певних груп, які лобіюють свої інтереси в законодавчому органі держави.

Розвиток права, який нерозривно пов'язаний з підвищенням ролі юристів у державі, призвів до встановлення суспільством певних вимог до юристів, до їх професійної культури, моральних цінностей, правосвідомості тощо.

Право та мораль є вирішальними чинниками юридичної деонтології, яку вивчають юристи здобуваючи вищу освіту. Вперше проблема моральних обов'язків будь-якої особистості була піднята давньогрецьким філософом Аристотелем (384 до н.е. — 322 до н.е.), який ввів термін «етика» для позначення науки, що вивчає сферу людських стосунків, поведінку індивіда як розумної і суспільної істоти. Оскільки професія юриста, як і професія медика, тісно пов'язані з життєво важливими проблемами, здоров'ям і долею людини, то їх професійну діяльність слід оцінити як одну з найважливіших серед існуючих професій не тільки, виходячи з їх специфічної діяльності надання допомоги людині, а й із її наслідків. Оскільки їх помилки мають дуже високу ціну: «Нічого у світі так не боюсь, як неосвіченого лікаря або неосвіченого судді» — казав колись у сиву давнину один мудрець. Розповідають з цього приводу, що коли виникла суперечка між лікарем та юристом про те, чия професія складніша — перемиг юрист, бо доказав, що помилки лікаря — в землі, а помилки юриста ходять по землі і з ними можна зустрітися.

Така соціальна значимість даної професії в сучасному суспільстві призвела до висунення особливих специфічних вимог до юристів, які стосуються не тільки їх професійних знань, а й моральності, етики, культури.

Відповідно джерелами формування юридичних деонтологічних норм є: професійна культура юриста, стандарти юридичної професії, професійна присяга, правила адвокатської етики тощо.

Мораль — суспільне явище, вона видозмінюється і розвивається в процесі загального прогресу людського суспільства, але за всіх часів критерієм моральних норм виступають категорії добра, зла, чесності, порядності, совісті. Мораль охоплює майже всі сфери життя — економіку, політику, право і др. С допомогою моралі погоджується поведінка людини з інтересами суспільства, подолюється супереччя між ними, регулюються міжособистісні стосунки. Етика юриста — це система моральних вимог (принципів і норм) як результату знань, потреб, переконань, що виявляються в глибоко усвідомленій моральній поведінці юриста при виконанні професійних повноважень. Від рівня етичної культури юриста залежить якість і ефективність виконання обов'язків; збереження честі, гідності, ділової репутації людини, якій надається професійна допомога; авторитет самого юриста і його колег, а також юридичної професії. Ось чому етична культура юриста включає два аспекти: визнання існуючих моральних норм як необхідних регуляторів поведінки; дотримання цих норм у професійній діяльності.

Робота будь-якого юриста характеризується щоденним спілкуванням з різними людьми, які найчастіше знаходяться в залежному від нього становищі, і тому потребують його дбайливого, чуйного відношення. Ці стосунки мають бути побудовані на моральних принципах і нормах, що виражаються в моральній свідомості і моральній поведінці юриста.

На жаль, нинішні реальні спроби формування моральної свідомості та світогляду у масштабах країни продовжують мати несистемний, суперечливий характер, а тому є досить малоефективними. Деструктивності цьому процесу додає низка об'єктивних історичних причин становлення нашої державності, внутрішньополітичні процеси розвитку в роки незалежності, складності історичного й ідеологічного характеру, що реально заважають формуванню того морального та правового світовідчуття і праворозуміння, які справді становили б один із наріжних каменів правопорядку демократичної держави [8, с. 11].

Етична культура включає в себе певні категорії етики та моральні принципи, що лежать в основі діяльності людей тої чи тої професії, моральні якості, якими вони повинні володіти, моральні норми, що регламентують їх професійну діяльність і ряд інших моральних аспектів службової діяльності. Професійна культура характеризується такими поняттями, як «професійний обов'язок», «професійна гідність», «професійна честь». Мають досить визначене професійне

навантаження в юридичній діяльності і такі етичні категорії як відповідальність, справедливість, гуманізм та інші [9, с. 159].

Професійне поведження юриста, як суб'єкта правової культури, розкриває якісну сторону людської діяльності, показуючи наскільки ця діяльність відповідає визначеним вимогам і нормам.

Культура юриста виражає культуру особистості і людини взагалі. Культура особистості є соціально значимий рівень її виховання та розвитку, що позначається на ступені реалізації нею результатів своєї життєдіяльності.

Викладачі юридичної деонтології на юридичних факультетах університетів повинні формувати у майбутніх фахівців у галузі права морально-етичні, ділові якості, відповідальне ставлення до обраної професії, наголошуючи на тому, що юрист за своєю правовою природою присвячує своє життя за покликанням захисту головних цінностей людства: правам і свободам людини і громадянина, інтересам суспільства і держави.

Важливими рисами, що, перш за все, характеризують його як людину, мають бути:

— чемність, тактовність, культура поведження у спілкуванні, повага до людей;

— принциповість, чесність і справедливість у вирішенні людських проблем;

— вимогливість, терпимість, гуманність, демократичність, повага прав інших;

— співчуття скрутному становищу, в якому опинилась будь-яка людина, готовність надати їй правову допомогу;

— ставлення до особи яка вчинила правопорушення, як до такої, яка його не вчиняла, дотримуючись принципу презумпції невинуватості згідно ст. 62 Конституції України;

— прагнення боротись за перемогу справедливості.

І саме головне — моральна складова, без якої не можуть мати місце усі названі якості людини, не можуть відбутись у чистому вигляді юристи, не дивлячись на високий рівень їх професійних знань і вмінь. Формуванню перш за все цих важливих якостей необхідно надавати пріоритет у підготованні юристів. Хочеш зазирнути в майбутнє — оціни минуле [10, с. 10]. Саме у кожній із зазначених рис реалізуватимуться відповідні особистісні якості юристів, що забезпечуватимуть успішність їх професійної діяльності і які конче необхідні Україні в складний перехідний період становлення правової держави.

Отже, формування у юристів морально-етичних, ділових якостей, в процесі здобуття на юридичних факультетах університетської освіти — є, на мою думку, пріоритетним і вкрай важливим напрямком діяльності держави та її інститутів.

Список використаних джерел

1. Конституція України. — К., 1996.
2. *Кони А. Ф.* Моральні засади в кримінальному процесі. — М., 1956. — 888 с.
3. *Кравченко Л. В.* Справедливість як вибір. — К., 1998. — 256 с.
4. *Міхневич Л. В., Кожушко С. І., Малютін І. А.* Правознавство для державних службовців: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2013. — 166 с.
5. *Коржанський М.Й.* Недоліки й завдання вищої юридичної освіти в Україні //Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України., — 2001. — № 3. — С. 41.
6. *Копейчиков В.В.* Основи конституційного права України. — К., 1997. — 208 с.
7. *Волинка К.Г.* Теорія держави і права. — К., 2003. — 240 с.
8. *Бесчастний В., Гребеньков Г.* Моральна складова професіоналізму правоохоронців // Віче. — 2012. — № 14 (323). — С. 11.
9. *Тимчик Г.С., Котикова О.М.* Університетська освіта та юридична деонтологія: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2010. — 236 с.
10. *Виталий Кличко.* В Украине достаточно честных людей //Аргументы и факты в Украине. — 2013. — № 25 (880) 19—25 июня. — С. 10.

Стаття надійшла до редакції 29.08.13.

Ю. М. Рижук,

к.ю.н.,

доцент кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

**ЮРИДИЧНА ОСВІТА У ДЕРЖАВНОМУ
ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»:
РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ**

Освіта як цілеспрямований вид діяльності на здобуття необхідних знань протягом певного періоду у відповідній сфері зав-